

306. Söderby krog, Salems sn, Svartlösa hd.

Pl. 154. Pl. 13: B 827.

Litteratur: B 827, L 818. — Joh. Bureus, Fa 5 n:r 348 (s. 141), Fa 6:5 n:r 146 (s. 194), uppteckning av J. Rhezelius; Ransakningar 1667—84; O. Hermelin, Svartlösa härad, s. 135, 173; S. Boije, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: P. Törnevall (B 827); Hermelin a. a.; Brate 1900 (ATA); I. Schnell foto 1928 (ATA).

Runstenen stod, då Rhezelius upptecknade dess inskrift, »i Slem sochn widh stor vägen». Den är den enda i Salems socken, som omnämnes i *Ransakningarna*: »Runesten en brede weedh Landzwägen på Söderby ägor hardt när Borsiön och är i längden ofwan jorden 2 1/2, men til bredden wedh marken 2 alnar och sedan upføre spitzigh.» Peringskiöld anger (i *Monumenta Sudermannice*) stenens plats som »i Slems socken, i Fogelsta hage öster om Slems kyrka», men i *Bautil* är stenen felaktigt upptagen under »Fleens Sockn» (tydligen har Slem blivit felläst som Fleen). Detta är rättat hos Liljegren: »Salems socken. Fogelstads hage, Ö om kyrkan.» J. H. Schröder omtalar, bland *Södermanlands fornminnen* (hs S 115 bl. 30 r), »vid Salems kyrka en Runsten, nästan alldeles af tiden utplånad».

Stenen står alltjämt kvar på sin ursprungliga plats, några meter V om landsvägen Stockholm-Södertälje och ett par hundra meter Ö om Bornsjön, ett stycke N om Söderby nedergård. Ristningen är vänd mot vägen. I närheten finnas rester av ett gravfält. Platsen är utmärkt å Hermelins karta över Salems fornlämningar och å Geologiska kartbladet »Stockholm».

»Stenen är», säger Hermelin, »hvad folket kallar 'skölug'», d. v. s. skivig, lätt avflagrande. Många stenflisor hava fallit av, varigenom den ristade stenytan svårt skadats, särskilt nedtill och på mitten. Höjd 1,50 m., bredd nedtill 1,55 m. Ristningen har ursprungligen varit ganska djup.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre källor):

... [rn :] ⁵ auk · ¹⁰ fasti : ¹⁵ raistu ²⁰ st[a]in · || · ²⁵ at · ³⁰ kilbeurn : ³⁵ faður : ⁴⁰ sin : ⁴⁵ [buata : po]r [· kiai]rp[i · ·]

[Biorn] ok Fasti raistu stæin at Kætilbiorn(?), faður sinn, boanda Þorgærð[ar].

»Björn och Faste reste stenen efter Kättilbjörn, sin fader, Torgärds make.»

Till läsningen: Före 3 a är nu ytan helt avflagrad. Det följande på v. sidan är däremot tydligt, t. o. m. ^{tu} (binderuna). Därefter följer ett ställe, där ristaren ej lyckats väl komponera samman de båda slingorna till en knut. 18 a är numera avflagrat, 19 i synes svagt. 22 t har endast v. bst i behåll. 23 k är icke stunget. Runan 25 är otydlig, t. h. om hst, något ovanför mitten, förefaller finnas en bst, svagt böjd, ett n, ett p eller möjligen ett l. 26 b är svagt, men säkert. 27 e har en prick, troligen ristad. De följande runorna utefter h. sidan av stenen äro tydliga, t. o. m. 38 i. Av 35 u saknas dock bst, och 37 s är skadat. Av 39 n synas endast osäkra spår, tydligast den h. bst. Av 46 o finnas möjligen svaga rester, 47 r är tämligen tydligt, likaså en hst av följande runa (48 k) och 52—53 rp. — Rhezelius (Bureus): Före 1—2 rn anger R. fyra otydliga runor, den tredje a, de andra endast hst (biaurn?). 16—20 stain, 21—25 iku, 27 i, 40—44 buata (Fa 5 buanta), 45—54 poratairp (Fa 5 pora...). — Törnevall: 1—2 rn, 11—15 r...at, 16—20 stain, 21—25 at itit, 26—31 biurn, 40—44 bunti, 45—54 porkiairpi. — Hermelin: 1 r borta, men 2 n finnes kvar. 11—20 raistu stain, 21—31 at sia[b]iaurn. Det som följer efter 39 n »är nästan alldeles utplånadt». — Boije: 1—2 borta, 11—20 raistu st--n, 21—31 at ki-biaurn. — Brate: raistu st--n...at·kileaur.

Första namnet har säkerligen varit *Biorn*. Namnet på den döde, över vilken stenen är rest, är mycket ovisst. Möjligen har det varit *Kætilbiorn*, jfr Sö 289 *kilb-* och om namnet Sö 226

N. Stutby. Om tredje runan skall läsas **n**, blir namnet *Ginnbiorn*, med samma förled *Ginn-* som i kvinnonamnet *Ginnlaug*, belagt i flera uppländska inskrifter. Andra runan kan emellertid ha varit **u**, och namnet har då varit *Gunnbiorn* (se ovan Sö 278). Förleden kan även ha varit **kup-** eller möjligen **kul-**. Mansnamnet *Guðbiorn* är synnerligen väl styrkt, även genom flera sörm-ländska runinskrifter (se ovan Sö 177), under det att ett *Gullbiorn* för övrigt synes vara okänt. — Om namnet *Faste* se Sö 212 och 224.

307. Igelsta kvarn, Södertälje.

Pl. 155. Pl. 13: B 831.

Litteratur: B 831, L 796. — J. Bureus, Fa 5 n:r 350 (s. 142), Fa 6:1 n:r 221 (bl. 91); Ransakningarna 1667—84; O. Hermelin Öknebo härad, s. 73, 77, 88, 111; Handlingar rörande stenens flyttning 1924 och 1932 (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, Mon. Sud. och B 831 (osignerad); Hermelin a. a.; Brate 1897 (ATA); T. Dufva 1924 (ATA); Wessén 1930 (ATA).

Runstenens plats säges av Bureus vara »vidh Ighelsta quarn i Sorunda». Sorunda är givetvis felaktigt, ty Igelsta ligger i Östertälje sn, omkring 3 km. SÖ om Södertälje, invid landsvägen till Hall och Grödinge. Misstaget hos Bureus sammanhänger tydligen med att närmast föregående inskrift i hans anteckningsbok är den »i Sorunda kyrkiädör» (Sö 215). Men f. ö. torde hans uppgift om stenens ursprungliga plats vara pålitlig. Tyvärr är Burei teckning förlorad; den hörde till de »ritningar», som funnos i »andre boken», vilken Johan Henriksson Axehiell »let bort komma». Säkerligen är det samma sten som i *Ransakningarna* 1667—84 omtalas på följande sätt: »Widh Grodinge vägen när man reser ifrån Staden, på höger sijdan wedh en quarnerännihl, finnes en löös steen på marcken liggiandhes, stoor som en graffsteen på en all öfwer medh runa bokstäfuer.» Med ledning av denna noggranna uppgift kan läget tämligen exakt fixeras. Peringskiöld har däremot helt allmänt: »Suder Tellie»; likaså *Bautil* (och Liljegren) »Vid Telje».

När stenen blivit flyttad in i staden är obekant. År 1870 upptogs den, enligt Hermelin, »ur en förstugutrappa i fru Kindgrens hus i Södertälje stad» och restes »helt nära kanalen i en trädgård, tillhörande samma tomt, genom försorg af Herr R. Dybeck». Och vid Brates besök 1897 stod den rest »i trädgården i fröken Kingrens gård, Mälargatan 8». Man visste då — liksom senare 1924, då efterforskningar ånyo gjordes — icke annat än att den stått där i alla tider. Då tomten år 1910 styckades, flyttades stenen 8—10 m. västerut, från tomten n:r 6 i kvarteret Silen till tomten n:r 4 i samma kvarter. Här uppställdes den snett i hörnet mellan ett mindre hus på gården och ett plank mellan tomterna. År 1924 biföll Riksantikvarien en hemställan från Östra Södermanlands Kulturhistoriska förening att få flytta stenen till föreningens museum vid Oxbacksgatan. När detta sedan år 1932 överfördes till Torekällsberget, medgav Riksantikvarien stenens förflyttning till en plats inom friluftsmuseets område, några meter Ö om infartsvägen till Råbygården.

Gråsten. Höjd 1,16 m., bredd nedtill 0,88 m., upptill 0,73 m. Övre delen av stenen är avslagen; den saknas redan på teckningen i *Bautil* och var tydligen borta redan på Burei tid. Även utmed v. kanten är inskriften skadad. På den bevarade delen är ytan synnerligen jämn och ristningen tämligen djup och tydlig.

Inskrift:

ulfhipin . auk : ku air : raistu : stain : pinsa : at : purstin : fapur : sin :

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Ulfhedinn ok [p]æir ræistu stæin þensa at Þorstæin, faður sinn.

»Ulvheden och de reste denna sten efter Torsten, sin fader.»